

Ministerie van Economische Zaken

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten Generaal
Binnenhof 4
2513 AA DEN HAAG

**Directoraat-generaal Agro en
Natuur**

Directie Agro- en Natuurkennis

Bezoekadres

Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres

Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Factuuradres

Postbus 16180
2500 BD Den Haag

Overheidsidentificatiernr

00000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/ez

Ons kenmerk

DGAN-ANK / 17020556

Uw kenmerk

2017Z00649/2017D02201

Datum 20 februari 2017
Betreft Reactie op het rapport "Ammoniak in Nederland"

Geachte Voorzitter,

Op verzoek van de vaste commissie van Economische Zaken geef ik u hierbij mijn reactie op het rapport "Ammoniak in Nederland". In dit rapport stellen de onderzoekers Hanekamp, Crok en Briggs dat het ammoniakbeleid wetenschappelijk niet goed onderbouwd is. Zij baseren deze stelling op hun conclusies dat:

- de ammoniakemissie na het aanwenden van dierlijke mest met verschillende technieken zonder betrouwbaarheidsinterval is gerapporteerd;
- De gemeten atmosferische ammoniakconcentraties statistisch verkeerd zijn bewerkt, waardoor er ten onrechte een neerwaartse lijn in de concentratie tot 2005 is gerapporteerd. Volgens de onderzoekers is er geen sprake van een dalende trend en is het niveau van ammoniakconcentratie lager dan door RIVM wordt gerapporteerd.

De stelling van de onderzoekers dat de wetenschappelijke onderbouwing van het ammoniakbeleid niet goed zou zijn verrast mij en onderschrijf ik ook niet. Dit is namelijk niet het eerste onderzoek naar de onderbouwing van het ammoniakbeleid. In 2013 en 2015 zijn er in opdracht van mijn voorganger al twee uitgebreide internationale reviews naar de wetenschappelijke onderbouwing van het ammoniakbeleid uitgevoerd. Over beide reviews heb ik de Kamer geïnformeerd (Kamerstuk 33037, nr. 65 en nr. 161).

In de eerste review concludeerden de reviewers dat het wetenschappelijk aangetoond is dat emissiearme mestaanwending een effectieve maatregel is om ammoniakemissie uit de landbouw te verminderen. Zij gaven aan dat het daarbij wetenschappelijk verantwoord is om onderscheid te maken tussen aanwendingstechnieken. Zo is de zodebemester bijvoorbeeld effectiever dan de sleepvoetmachine. In de tweede review is geconcludeerd dat het kennisinstrumentarium dat Nederland inzet in de hele kennisketen wetenschappelijk goed is onderbouwd. In deze laatste review zijn wel enkele kanttekeningen geplaatst over de trends in berekende ammoniakemissie en gemeten ammoniakconcentratie in de lucht. Deze kanttekeningen zijn voor mij reden geweest voor het starten van een onderzoeksprogramma. Hierover heb ik u in oktober 2016 geïnformeerd (Kamerstuk 33037, nr. 182).

Ik constateer dat de kritiek van de onderzoekers Hanekamp, Crok en Briggs zich met name richt op de statistische verwerking van de onderzoeksresultaten. Ik constateer ook dat de onderzoekers van Wageningen Universiteit en RIVM zich niet in de kritiek van het rapport van Hanekamp, Crok en Briggs kunnen vinden. Dit vraagt in eerste instantie om een nadere wetenschappelijke discussie, waarbij ook andere deskundigen betrokken zouden moeten worden.

Voor het ammoniakbeleid heeft dit rapport voorsnog geen consequenties. De effectiviteit van de maatregelen op zich staat voor mij niet ter discussie. Weliswaar neemt de ammoniakconcentratie in de lucht de laatste jaren niet meer af, maar dat was wel het geval direct na de introductie van de verplichting tot emissiearme mestaanwending. Dat de gemeten ammoniakconcentratie de laatste jaren niet daalt, ondanks een lichte daling van de berekende ammoniakemissie is niet nieuw. Het Planbureau voor de leefomgeving (PBL) heeft u hierover al in het Milieucompendium van juni 2014 gerapporteerd.

De discussie gaat over hoe Nederland in de emissierapportages met onzekerheidsmarges om moet gaan en over de relatie tussen ammoniakmaatregelen en de gemeten ammoniakconcentratie in de lucht.

Wat betreft de rapportage van de emissies is Nederland vanwege de NEC-richtlijn en het Gothenburg-protocol verplicht jaarlijks de emissie te rapporteren. Nederland kan hierbij niet volstaan met het aanleveren van een onzekerheidsmarge, maar dient de beste schatting van de emissie in Nederland aan te leveren. Het rapport "Ammoniak in Nederland" stelt de beste schatting van de emissie niet ter discussie. Overigens wordt aan de emissierapportages wel een onzekerheidsanalyse toegevoegd.

De tweede internationale review is uitgebreid ingegaan op het uiteen lopen van de trend in berekende ammoniakemissie en gemeten ammoniakconcentratie in de lucht en heeft hiervoor een aantal mogelijke verklaringen gegeven. Als mogelijke verklaringen zijn genoemd: de vermindering van zwaveloxide in de lucht, waardoor ammoniak in de lucht minder snel wordt omgezet en een mogelijke onderschatting van bepaalde bronnen van ammoniakemissie zoals pluimvee- en varkensstallen. Een groot deel van het onderzoek dat ik in mijn brief over de voortgang van het ammoniakbeleid (Kamerstuk 33037, nr. 182) heb aangekondigd, heeft juist betrekking op het verklaren van de uiteenlopende trend. Resultaten van dit onderzoek verwacht ik in de loop van 2018.

(w.g.)
Martijn van Dam
Staatssecretaris van Economische Zaken